

Пам'яті Вчителя

Учитель з великої літери

«Я ваш куратор..., – такими були слова Ігоря Вікторовича Муромцева під час нашого першого знайомства з ним. Небагатослівний, але щирий, відвертий і приязний, він із перших днів нашого навчання в університеті став для нас, першокурсників філологічного факультету, близькою людиною.

А потім були курси з фонетики й лексикології. Нам здавалося, що вже все з цих розділів сучасної української мови нам відомо, а мені, випускниці педагогічного училища, і поготів. Щедро віддаючи свої знання студентам, Ігор Вікторович тихим, розміреним голосом, без зайвих емоцій, чітко й переконливо знайомив нас із артикуляційними, акустичними, перцептивними властивостями звуків, пояснював, чим відрізняються номінативний, фразеологічний і контекстний типи лексичних значень, і чим метонімія відрізняється від синекдохи, і що таке кальки, варваризми, екзотизми, і ще говорив про багато невідомих, незвичних і цікавих мовних явищ. Поступово перед нами розкривався чарівний світ філології, а викладач, який бездоганно володів цим матеріалом, знав (без перебільшення) значення будь-якого терміна, ставав для нас взірцем викладача, людини енциклопедичних знань, спостережливого й небайдужого до слова науковця. Ми навіть влаштовували змагання на курсі: хто знайде термін із фонетики або лексикології, який Ігор Вікторович не зможе пояснити. Само собою зрозуміло: переможців не було. Важко окреслити всю широту його наукових інтересів, уподобань, філологічних захоплень. Його вимогливість не обурювала студентів, тому що вона була виправданою, не позначеною свавіллям. Він давав студентам право на помилку, ніхто не міг звинуватити його в упередженості чи несправедливості. Тому ніхто не ображався, коли міг отримати на практичних заняттях оцінку «нуль», «один», «два» з відповідною градацією: з одним–двома мінусами або з одним–двома плюсами (було зрозуміло, над чим працювати). Усі з готовністю відвідували систематичні додаткові заняття, де можна було доскласти, перескласти, відпрацювати. Найголовнішим було те, що

на цих заняттях Ігор Вікторович учив різнобічно аналізувати будь-яке мовне явище, докопуватися до його суті, доводити до автоматизму знання будь-якого орфографічного або пунктуаційного правила. А диктанти ми писали дуже часто (орфографічного практикуму, який було введено до програми значно пізніше, у нас, на жаль, не було).

Ще більше ми зблизилися з Ігорем Вікторовичем, коли у вересні першого курсу поїхали з ним до трудового сільськогосподарського табору. Розчулювала його батьківська турбота, уміння чітко організувати нашу роботу, вимогливо й переконливо поговорити з керівництвом колгоспу, щоб покращити умови нашого проживання й харчування. Ми побачили його не лише як викладача... А якими цікавими були наші вечірні посиденьки на колодках біля гуртожитку! Отут ми вже могли поговорити абсолютно про все, що нас цікавило: про студентське життя, яке чекало нас попереду, про політику, про спортивні досягнення Олімпіади-80, про музику, про футбол... Наші хлопці, яких було небагато на курсі і які також зналися на футболі, не могли повірити: як можна пам'ятати, який клуб ставав чемпіоном і якого року, хто першим забив гол у фінальному матчі, хто виграв чемпіонат через серію пенальті, команда якої країни і коли стала чемпіоном Європи, світу..., не кажучи вже про тренерів, гравців, які переходили з клубу до клубу. Інколи Ігор Вікторович заглядав, як сам говорив, у шпаргалку, яку носив завжди з собою, щоб переконатися, чи не помилився, і дуже тішився, коли його відповіді були влучними. Слід сказати, що захоплення футболом він зберіг до кінця своїх днів. Хіба що доводилося значно більше тримати в голові інформації, оскільки додалися Кубок УЄФА, Кубок Чемпіонів тощо. А ще Ігор Вікторович любив шахи. Ми мали змогу спостерігати інколи, з яким завзяттям й азартом він брав участь у шахових турнірах, інколи програвав, але на нічию не завжди погоджувався.

І коли на 3-му курсі постало питання, до якого наукового семінару податися, вагався не було: це був науковий семінар зі словотвору, яким керував І. В. Муромцев, навіть незважаючи на те, що такий курс сучасної української мови на філологічному ще не читався. Це були три роки справжнього наукового пошуку... Він завжди вмів подати

складну наукову інформацію в доступній для нас, студентів, формі. Саме працюючи в науковому семінарі, ми вчилися аналізувати праці знаних мовознавців, дискутувати з науковцями, доводити власні погляди.

Цікаве спілкування з Ігорем Вікторовичем продовжувалося на традиційних щотижневих кураторських годинах і під час його чергування в гуртожитку на Леніна, 20. Ми збиралися в чийсь кімнаті, приносили програвач і слухали класичну музику, але перед цим знайомилися з автором, жанром, виконавцем, змістом твору, а потім пили чай і ділилися враженнями від почутого. Це були справжні вечори музики! Уже пізніше, буваючи в Ігоря Вікторовича вдома, я побачила зібрану ним найбільшу в Харкові кількість платівок класичної музики. Мене вразила не тільки ця колекція, а її опис. Це був товстелезний загальний зошит, дрібно списаний у кожній клітинці, який містив найрізноманітнішу інформацію про музичні твори, записані на платівках: коротка біографія автора, хто був першим виконавцем, хто був диригентом оркестру, чиє виконання, на думку Ігоря Вікторовича, є найкращим, а оранжування найвдалішим.

У 1993 р. я повернулася до рідного університету в статусі аспірантки кафедри української мови. Це вже був інший університет, і не лише тому, що змінилася його назва (він став Каразінським). Це вже був університет незалежної України! Не змінився тільки Ігор Вікторович. Такий же привітний, доброзичливий, вимогливий... Хіба що розширилися його наукові інтереси: ні, він не зрадив словотвору, але додалися історія української мови, ономастика, лінгвостилістика, лінгводидактика, лексикографія, та й наукові здобутки стали вагомішими. І почалися три роки клопіткої, складної, але цікавої наукової роботи. Ігор Вікторович продовжував навчати, але робив це так філігранно, що мені, молодій науковиці, здавалося, що я сама обрала, виявила, з'ясувала, сформулювала, розв'язала... Під час навчання в аспірантурі Ігор Вікторович познайомив мене з родиною. Дружина Ольга Георгіївна вразила інтелігентністю, розважливістю, залюбленістю у свою роботу, уболіванням за кафедру (саме в той час в педуніверситеті організовувалася кафедра українознавства, яку вона очолила). А ще – безкомпромісністю... Пам'ятаю, як під час захисту моєї кандидатської Ольга Георгіївна ставила цікаві, але, як мені тоді здавалося, «незручні» питання. До речі, інколи я була присутня на домашніх наукових дискусіях у родині Муромцевих, коли майже завжди народжувалася істина, а сам процес її народження був неповторним.

І. В. Муромцев із дружиною

Познайомилася з донькою Юлею, з якою товаришуємо й понині. Імпонує те, з яким особливим трепетом вона береже пам'ять про своїх батьків.

Близько 30-ти років ми спілкувалися з Ігорем Вікторовичем як колеги, працюючи на кафедрі української мови Каразінського університету. Часто вражав своєю принциповістю, безкомпромісністю, навіть деякою задерикуватістю, що допомагало і прийняти правильне рішення, і підготувати об'єктивний відгук кафедри як провідної установи на дисертацію, і наполягти на доопрацюванні дисертації наших аспірантів. До студентів ставився як до дорослих людей, які повинні відповідати за свої вчинки, тому завжди обурювався, коли інші викладачі пропонували запросити на засідання кафедри несумлінних студентів для наставлянь (уважав це принизливим). Особливо гостро реагував на будь-які вияви казенщини, бюрократизму, «буквоїдства» в навчальному процесі, тоді він був стійким, невблаганним і наполегливим у відстоюванні своєї позиції.

Крім усього, він устигав займатися громадською роботою, будучи упродовж багатьох років членом міської ономастичної комісії та Всеукраїнської ономастичної ради. Якщо він бачив якусь неповагу до слова, до мови, до культури українського народу, ставав жорстоким і невблаганним. Саме завдяки його наполегливості й принциповості багатьом вулицям Харкова було повернуто історичні назви.

Сьогодні я з упевненістю можу сказати: без Муромцева І. В. важко уявити філологічну наукову школу університету, якому він віддав понад пів століття, це особлива сторінка в науковому літописі мовознавців XX – XXI століття.

Я тішуся з того, що доля подарувала мені понад сорокарічне спілкування з Ігорем Вікторовичем Муромцевим – відомим ученим, талановитим мовознавцем, досвідченим викладачем, мудрим порадиником і наставником, Учителем із великої літери!